

Újromantika avagy a kis nemzeti történetírás dilemmája

Megjegyzések Matúš Kučera Szlovákia a középkor idején című könyve kapcsán

A pozsonyi ifjúsági könyvkiadó gondozásában 1985 végén tízezer példányban jelent meg Matúš Kučerának, a pozsonyi Komenský egyetem tanárának, a történettudományok doktorának látványos kiállítású, népszerűsítő munkája. A szerző számára nem idegen ez a műfaj, hiszen évek óta közlött történeti tárgyú meséket a szlovák kisdobosok lapjában és már 1981-ben (Kučera: 1981), illetve 1986-ban is megjelentetett egy-egy hasonló jellegű könyvet (Kučera: 1986).

A mediavisztikai szakirodalomban mindenekelőtt *Szlovákia Nagymorávia bukása után* című monográfiájával (Kučera: 1974.) vált ismertté. A magyar középkorkutatók számára is rendkívül tanulságos lehet az a polémia, amely a monográfia megjelentése után Peter Ratkoš és Kučera közt a központi szlovák történeti szakfolyóiratban, a *Historický časopis*ban zajlott le (Ratkoš: 1976, Kučera: 1977). A szlovák történetírás idősebb és a továbblépést sürgető, lendületes középső generációjának vitája egy árnyaltabb, a szlovák nemzeti történelem horizontján túl is tájékozódó felfogás kialakulását sejtette. Kučera 1977-es reflexiói közül néhányat itt is meg kell említenünk, hiszen ismeretük nélkül aligha lenne érthető megjegyzéseink címe, célja. Nagymorávia államiságának kérdésében tíz évvel ezelőtt Kučera indokoltnak tartotta a fokozott óvatosságot, mert mint mondotta „*lényegében nincs közvetlen bizonyíték az államra jellemző gazdasági, még kevésbé osztály-társadalmi tényezőkről.*” Ratkošsal lényegében egyetértve már ekkor is arra az álláspontra helyezkedett, hogy Nagymorávia keleti részének székhelye, Nyitra a morva államalakulat széthullása után is megőrizte igazgatási funkcióját, de a XI–XII. századi magyarországi részfejedelemséggel, a nyitrai dukátussal való folytonosság kérdésében *Kristó Gyula* kutatásaira utalva (Kristó: 1974) tartózkodott a kontinuitás tézisének hangoztatásától. Egyébként Ratkoš is akképp említette fel az Árpád-kori Nyitra ügyét, hogy azt „*a szlovák romantikusok szlovák részhercegségként jelölték meg.*” (Ratkoš 1976, 573. 1.) A sokat vitatott Pázmány-nemzetséggel kapcsolatban Kučera elutasította azt a Ratkoš-feltételezést, hogy Nagymorávia-korabeli nagyúri családról vagy éppen szlovák nemesi familiárról lenne szó és azt egy negyven éve megjelent munka „*romantikus elképzelését*” visszhangzó vélekedésnek tartotta.

Végül idézzünk a honfoglalás utáni Kárpát-medencei viszonyokra vonatkozó 1977-es Kučera-megállapítások közül kettőt. Igen fontos a programszerű ellenérv Ratkošnak azon vádja ellen, hogy a kérdéseket össz-

magyarországi szempontból vizsgálja: „mélyen meg vagyok győződve arról, hogy a szlovákiai középkori társadalmi struktúrákat, ezek gazdasági viszonyait akárcsak a változásokhoz vezető okokat csak úgy érthetjük meg mélyebben, ha vizsgálódásunk és kutatásunk nem csupán »összmagyarországi«, hanem szükségszerűen legalábbis közép-európai horizonton mozog.” (Kučera 1977, 98—99. l.) Az ilyen, mazsolázva szemezgető, ismertetés veszélyeit is vállalva még egy tételre szeretnénk felhívni a türelmes olvasó figyelmét. Matúš Kučera, aki említett tudományos monográfiájának bevezetőjében teljes határozottsággal legszögezte azt a tényt, hogy az etnikai-nemzetiségi motívum a X—XII. századi fejlődésben nem volt meghatározó tényező, 1977-ben a kora feudális társadalom és az etnikai, illetve a hatalmi-politikai viszonyok összefüggésének tisztázását sürgetve így írt: „Ha ezt sikerül tisztáznunk, talán másképp kezdünk majd nézni a magyar—szlovák szimbiózisra is és végre felhagyunk azzal az örökös figyelmeztetéssel, hogy a magyarok valamit átvettek a szlávoktól vagy a szlovákoktól (valószínűleg ugyanúgy, mint a mi őseink tették, miután a Duna völgyébe érkeztek, és közvetítők révén, átvették az antik társadalom civilizációs stafétáját). És arra is rájövünk, hogy csupán azok tudnak valamit átvenni, akik arra képesek, akiket arra a történelmi sors rákényszerít.” (Kučera: 1977, 100. l.) Ez a többféleképpen is értelmezhető tétel elsősorban a konstruktív magyar—szlovák véleménycsere lehetőségét erősítette meg. Ennek ellenére a nyolcvanas évek első felében a magyar és a szlovák történetírás álláspontja között mintha egyre nagyobb lenne a távolság. Nagymorávia történeti problémáinak, a szlovák feudális nemzetiség kialakulásának, illetve a magyar államalapítás szláv előzményeinek eltérő megítélése, Györffy Györgynek a morva—szlovén és szlovák települési folytonosságot is megkérdőjelező különvéleménye jelzik a leglengesebb véleménykülönbségek súlypontjait.¹ Az eltávolodáshoz ugyancsak nagymértékben hozzájárult Kučera 1981-ben megjelent könyve is. A *Pater patriae* című könyv egyik-másik bizarr argumentumát (például, hogy a „kun, palóc, székely hordákkal” kiépített nyugati gyepük fő célja a kialakulófélben lévő morva és szlovák testvérnemzetek szétválasztása lett volna, vagy hogy Szlovákia viszonylag hosszú időn keresztül a politikai mérleg nyelvének szerepét játszotta a cseh, lengyel és magyar állam kapcsolatainak mérlegén, továbbá, hogy a felvirágzó magyar állam gazdasági alapját a szláv világ jelentette stb.) Kristó Gyula — a szlovák történeti koncepció szélesebb ideológiai összefüggéseire is utalva — visszaautasította: „A szlovák történetírásnak egyfelől a történetiség síkján kell bizonyítania saját etnikuma autochton jellegét a középkorban, ami a morva kor után abban a beállításban nyer hangot, hogy Szlovákia — már a kifejezés is egy modern fogalom történeti visszavetítése! — középkori történeti fejlődése a morva tradíciókon (pl. a morva alapon létesült vármegyeszervezeten, vagy a szolgáló népi rendszereken), illetve helyi társadalmi feltételeken alapult... A szlovák történetírás tendenciája világos. Mindenáron igazolni egyfelől a cseh—szlovák történeti kapcsolatot mint a XX. században megteremtett csehszlovák államiság képzelt történeti bázisát, biztosítani másfelől a szlovákság történeti folytonosságát és önálló állami létét a magyarokat megelőző időkben, végezetül pedig messze a valós mértéken felül kiemelni azt a hatást, amely a nyugati szlávok részéről a magyarokat érte.” (Kristó, 1985, 61—63. l.)

Kučera tavalyelőtt megjelent könyvét a fentiek alapján érthetően nagy várakozás előzte meg. Erre utal az a tény is, hogy hetek alatt elfogyott a szlovákiai könyvesboltokból. A kötet elé az azóta elhunyt *Rudo Moric* szlovák író írt előszót, s abban *Vladimir Mináč*nak még 1970-ben kifejtett tézisét elevenítette fel. Eszerint a szlovákoknak nincs történelmük, ha a történelem a királyok, a csaták és gyilkosságok nagy történelme, de a legdicsőbbek közé tartozik, ha a történelmet a mindennapi szorgos építőmunka históriája jelenti.² Ezt a tételt hivatott szemléltetni(!) a borító megoldása. A címlapon egy XII—XIII. századi nyugat-európai kódex templom-, ill. városépítő szorgoskodást megörökítő jelenete a szlovák történelem, az „ezeréves méh” szimbóluma. Ezzel szemben a hát-lapon a Képes Krónika Koppány lefejezését ábrázoló képe próbálja érzékeltetni a spekulatív koncepcióban a magyarokra kiosztott véres, nagy történelmet.

Bár a külsőségek a korábbi szemlélet folytonosságát jelzik, a pozsonyi *Nové slovo* című művelődéspolitikai hetilap *A megismerés kalandjai* című ismertetése a szlovák történelem új koncepcióját üdvözölte a munkában: „*Ismét felfedezte számunkra (ti. Kučera — Sz. L. megjegy.) Szlovákia elátkozott területét, amely az iskolai történelemoktatásban úgy nézett ki, mintha olyan vidékről volna szó, hol semmi sem történt, mint-ha bizony csak oroszok száguldoztak volna erre mifelénk.*”³

Lássuk tehát a könyv gondolatmenetét, legalábbis annak legfőbb szempontjait. A szlávok V—VI. századra helyezett közép-európai betelepedése után az első nyugati szláv államalakulat — Kučera koncepcióteremtő aktivitásának Csehszlovákiában is sok vitát kiváltó, de kétségtelenül igen atraktív eleme ez! — a mai Délnyugat-Szlovákia, Dél-Morvaország és Északkelet-Ausztria területére lokalizált VII. századi Szamo-féle birodalom. Megragadó játékossággal a birodalom központjaként emlegetett Wogastisburgot Brezlauspurch-Pressburggal vagyis a vendégeknek kétségtelenül mindig szállást kínáló (gast-gost-vendég) Pozsonnyal azonosítja. Ennél is lényegesebb, hogy ekképpen a Szamo-féle alakulat Nagymorávia előzményeként jelenthet meg, ami pedig feleslegessé teszi a nagymorva államiség minősítése kapcsán korábban fontosnak tartott óvatosságát, sőt mi több, az immár közel három évszázadnyi (623—904), jó-részt mai szlovákiai területre helyezett állami élet a szlovák nemzetiség korai kifejlődése szempontjából is perdöntő érvvé válik a könyv érvrendszerében. Nagymorávia Nyitra központú keleti része is így válhat igazán az államiség folytonosságának letéteményesévé, de immár nem-csupán visszafelé, hanem a X—XII. századi magyar államalapítás vonatkozásában is. A XIV. század elején Csák Máténak — „Szlovákia és a szlovákok koronázatlan királyának” — hatalmas birtokai, a cseh husziták „kedvderítő” észak-magyarországi hadjáratainak városi epizódjai, Iskra felsővidéki katonai hatalmának külsőségei, mind-mind azért kerülnek előtérbe, hogy a szlovák feudális nemzetiség fokozatos kialakulásának helyszínéül szolgáló, de szlovák részről is csupán a XIX. században pontosított és egészen 1918-ig csupán etnikai értelmű Slovensko—Szlovákia egyfajta különállását demontsrálni lehessen.⁴

Kučera a képzett szlovák mediavisták közé tartozik: irodalmi tájékozottságával (bár éppen magyar apparátusa meglehetősen szűkös és régi), az írásos és régészeti források együttes és fölöttébb leleményes interpretációja révén egyaránt figyelemre méltó jelensége a szlovák his-

toriográfiának. Hogy a *Pater patriae* és *Szlovákia a középkor idején* című könyveiben hogyan kerül szembe saját tudományos igényű korábbi munkáival, kutatásai szempontjaival, és hogy ezek az új koncepciót tükröző elemek, elemzések, konstrukciók miként térítik ki őt is egy — válasszunk szelíd nevet — „újromantikus” történet szemlélet felé, arra a könyv honfoglalás korára vonatkozó megállapításainak és egy látványos epizódjának részletesebb bemutatásával szeretnénk rámutatni. Kučera az etelközi szállásterületeket ért besenyő támadás hatását túlértékelve meggyötört, nincstelen menekülőknek láttatja a Kárpát-medencébe érkezőket, akik azonban furcsamód mégis sorra bevették a nagymorva központokat. Kučera feltételezése szerint azonban egyik-másik nagymorva főúr látván a dolgok számukra kedvezőtlen alakulását, szövetségre lépett a honfoglalókkal. Ez a korrekció hivatott igazolni azt a Kučera-tételt, hogy a Nagymorviakat megszálló magyarok kevesebbet pusztítottak el annál, mint amennyit a morva államtól, társadalomtól, saját céljaikra átvettek. A korabeli magyarság nomád pásztornép volt, és ennek csak tehetősebb kisebbik részét tudták ellátni — Kučera szerint — a szlovák földművesfalvak. A szegényebbje csakis a portyákban reménykedhetett. Az augsburgi csata után azonban a magyarok is a föld megművelésére kényszerültek: ez a fajta munka, amelyhez nem voltak hozzászokva, kész szenvedés volt számukra, ezért is nevezték el (a szláv muka-kín szóval) „munkának.” (108 l.) Kučera felsorolja néhány szláv származású szavunkat, majd megállapítja, hogy nem a szavakról van szó. Hogy mennyire nem, azt *Illyés Gyula* idevágó frappáns érvelése is bizonyította, miszerint a testi szerelem egyik-másik kellemetes tartozékának köznyelvi magyar megfelelője ugyancsak szláv jövevényszó, mégsem igen lehet arra gyanakodni, hogy a magyarok e téren is szláv betanításra szorultak volna.

A honfoglalás és a magyar állam kialakulásának kétségbevonhatatlan ténye Kučera leírását is a boldog végkifejlet felé sodorja: „*Fontos, hogy szlovák őseink segítettek a magyaroknak abban, hogy a korabeli Európa mezőgazdasági nemzetei közé lépjenek. És mert életképes nemzet volt a magyar, hamarosan elsajátították az új életformát. Új és állandó házájukat is meglelték, amelyben a szlovákokkal, később a horvátokkal, szerbekkel és az erdélyi románokkal együtt közel ezer évig éltek együtt. Az új államban — a történeti Magyarországon — inkább voltunk alárendeltek, semmint urak, de nem veszünk el és túléltük azt.*” (108. l.)

Az alig fél tucat korabeli forrás és az egymásnak gyakran ellentmondó későbbi tudósítások vagy a hasonló problémákat felvető régészeti leletanyag nyomán persze, igen változatos lehet az a kép, amely a magyar honfoglalás rekonstrukciós kísérletei alapján kikerekedik. Mindenesetre a — Kučera által — pusztán a szláv—szlovák hatások befogadásra, átvételre kárhóztatott magyarság képe csak megerősíti *Kristó Gyula* fentebb idézett diagnózisát. A 997. évi *Koppány-lázadás* és annak leveretése kétségkívül meghatározó eseménye a Géza és *István* által elkezdett államszervezésnek. Nem véletlen hát, hogy igen kiterjedt irodalma van. S, amint a *Képes Krónika Koppány-jelenetének* címlapos kiemelése, illetve a kép egész oldalas reprodukciója a főszövegben jelzi, Kučera koncepciójában is fontos szerepet játszik ez az epizód. Nézzük, mit ír a lázadás leverésének előzményeivel kapcsolatban legbőbeszédűbb *Képes Krónika*: „*Szent István király azonban összehívta főembereit és Szent*

Márton hitvalló közbenjárása által kérte az isteni irgalmasság segítségét. Majd összegyűjtötte seregét, az ellenség elébe indult. A Garam folyó mellett övezték fel először karddal; itt testi épségének őrizetére két főembert (principes) rendelt, Hontot és Pázmányt (Hunt et Poznan). Az egész sereg fejedelmévé és vezérévé pedig német származású vendéget Vencellint (Vencilius) tette.”³⁶

Az esemény — minden bizonnyal a Garam említéséből adódó területiális meg gondolásoknál fogva — régóta foglalkoztatja a szlovák történészeket. *František Hrušovský* Szlovák történelme, amelyet az 1939—1945 közt létezett ún. önálló szlovák állam hivatalos történeti összefoglalásának tekintettek, így értelmezte az eseménysort: „Hunt és Poznan szlovák főurak katonai segítséget nyújtottak a királynak a pogány lázadókkal szemben és segítettek bebiztosítani a történeti magyar állam és a Duna-völgyi kereszténység egységét. Szent István tudta, hogy a történeti magyar állam területén különféle nemzetek élnek és azt akarta, hogy mindezek a nemzetek saját hazájuknak tekintsék Magyarországot. Ezért úgy rendelkezett és arra intette fiát és örökösét Imrét, hogy — mikor király lesz — legyen igazságos királyságának minden nemzetével.” (Hrušovský: 1939, 65—66. l.)

Nézzük most, hogyan interpretálta a meglehetősen egybehangzó krónikásforrásokat Kučera Koppány és István harcára vonatkozóan: „Koppány a gazdag ispán, aki István dunántúli várában (a mai Magyarországon élt) összegyűjtötte az összes elégedetlent és nagy hadsereget állított ki. Ezzel azután Esztergom ellen indult, hogy a fiatal uralkodót megölje és hatalmába kerítse annak trónját. Istvánnak csak szerencséivel sikerült átúsznia a Dunán. Azután a Garam partján észak felé vándorolt, míg nem elérkezett Bény községbe, ahol letelepedett. Azon nyomban segítség után nézett Koppány ellen. És akkor két szlovák főúr érkezett hozzá, ki-ki a maga seregével együtt. Nagyon érdekes volt a nevük: az egyiké Poznan volt (ebből a névből keletkezett Bratislavanak egyik neve — Pozsony), a másiké Hunt (ezért hívjuk mindmáig Szlovákia déli vidékeinek nagy részét Hontnak). Meennyugtatták Istvánt, és segítséget ígértek neki. Másnan reggel, a Garam partján egy zöld réten nagy ünnepélyre került sor. István lovagi páncélba öltözve jelent meg, ugyanígy Hunt és Poznan is seregük élén. István térdet hajtott seregük előtt, mire a nemesek kardot adtak kezébe. Azután háromszor megérintették a karddal István vállát és kölcsönös ünnepélyes esküvel megfogadták, nem hagyják el egymást, amíg a hűtlen Koppányt nem győzik le. (. . .) A szlovák nagyurakat és a szlovák városokat István gazdagon megmentalmazta, amiért megmentették államukat. Sőt mi több, halála előtt, amikor fiához, Imréhez Intelmeit írta, ismét eszébe jutott, hogy királyságát miként mentették meg, nem a magyarok, hanem éppen a szlovákok. Ezért figyelmeztette fiát: »Jegyezd meg fiam, ha királyságunkban csak egy nyelven beszélnének, gyöngye és esendő lenne az ország.« Vagyis, hogy ne feledkezzék meg a szlovákokról és a többi szlávokról.” (Kučera: 1986, 110—111. l.)

Ezzel kapcsolatban megjegyzéseink pontokba szedve a következők:

1. Hunt és Poznan etimológiájában a szakirodalom nagyobb része a német eredet mellett foglal állást, és ezt egy forráshely is igazolni látszik, ami a szláv eredet feltételezését nem zárja ki egyértelműen. Tény, hogy a Hont és Pázmány nemzetség szlovák nagyúri minősítését alig tíz éve

maga Kučera is romantikus elképzelésnek tartotta. Pázmány és Pozsony nevének azonosítását az 1002. évi pannonhalmi alapító oklevél zárja ki, minthogy abban mindkét alak előfordul, Poznan mint a Koppányt verő sereg egyik vezére, Pozsony pedig mint vámszedő hely.

2. A Garam folyó krónikabeli említésével kapcsolatban a magyar történeti irodalomban általános az a vélemény, hogy a krónikairó a székhelyül szolgáló Esztergom régi nevét (Gran) és az Esztergom alatt a Dunába ömlő Garam folyó nevét összekeverte. Hogy István Koppány elől a Duna bal partjára átmenekülni kényszerült volna, s hogy ott Bény községben gyűjtötte össze seregét, merő konstrukció, amit a bényi sáncok léte, még kevésbé a Hontpázmány nemzetségbeli, de jóval később született Bény személye nem igazolhat.

3. A karddal való felövezés motívumának értelmezésében meglehetősen nagyok az eltérések. Vannak akik egyszerűen csak az első csatába indulás képes értelmű megjelölését látják a kifejezésben, mások a Koppány által támasztott trónigényekkel szemben István fejedelmi elsőbbségének demonstrációját vélik kiolvasni belőle. A hűségfogadalom és karddal való felavatás Kučera által leírt módozata ugyan meghatóan teatrális és leleményes motívuma lehetne a középkori magyar államalapítás szlovien (Kučeránál szlovák) előzményeinek, alapjainak és a honfoglalás utáni magyar vezető rétegek tanulékonyásra és befogadásra korlátozott államszervezői aktivitásának. Csakhogy ez a Budai Krónikában némi támpontra is találó feltételezés⁷ a fentiekén kívül egy további ok miatt is teljességgel valószínűtlennek tekinthető. Az egyház aktív részvétele, azaz a felövezés egyházi celebrálása nélkül az ilyen aktus 997-ben már elképzelhetetlen volt, amire a Szent Mártonhoz intézett fohász említése is félreérthetetlenül utal. Ez a körülmény ugyancsak a felövezés esztergomi helyszíne mellett szól. (Györffy: 1977, 116—117. 1.)

4. A Koppány ellen vívott győztes csatában szerzett szlovák érdemek igazolásaként Kučera az *Intelmek* sokszor — igaz, legtöbbször hamis kontextusban vagy éppen szövegösszefüggéséből kiragadva — idézett mondatát hozza fel az egynyelvű ország gyengeségéről. Csakhogy — és ezt Kučera természetesen pontosan tudja — az *Intelmek* szövegében forgó része egyértelműen az országba behívott, külföldi vendégekre (hospes) vonatkozik, nem pedig az ország szláv etnikumaira. Igen valószínű, hogy István hadseregében is elsősorban a külföldi, német elem jelentette a fejedelmi sereg fő ütőerejét, nem pedig a Kučera által kitalált — egyenes idézetben közölt! — délnyugat-szlovákiai általános mozgósítási parancs nyomán magát Bényben elsáncoló szlovák hadsereg.

5. Úgy látjuk, hogy még a — Képes Krónika mellett Kučera által több más vonatkozásban is forrásként használt — Hrušovský-féle 1939-es összefoglalás is higgadtabb volt egy romantikus elképzelés feltételezett következményeinek felrajzolásában, mint a mai szlovák történetírás jeles képviselője. Pedig még pár évvel korábban megjelent munkáiban is tudni vélte, hogy a IX—XI. századi viszonyok közt az etnikai motívumok semmiképpen sem jelenthették a történések mozgatóerejét, hogy „a magyar állam keletkezésénél tehát nem álltak az egyik oldalon a magyarok, a másikon a Duna völgyének többi nemzetei, hanem a középkori Magyarország összes nemzetei, de főként azok, amelyek képesek voltak egy ilyen állam létrehozásához szükséges gazdasági bázist megteremteni.” (Kučera: 1974, 59. 1.) Mert hiszen valóban arról van szó, amit Kučera

1977-es vitairata is jelzett, hogy a térség hatalmi-politikai viszonyait a nyugati és bizánci érdekszféra átfedései mellett elsősorban frank, avar, morva, bolgár, magyar stb., alattvalói kötelek, illetve az államszervezés eredményeképpen egyfajta állami kötelek határozták meg. Az etnikai, nyelvi motívumok csupán a törzsi maradványok háttérbe szorulása, felszámolása után, az alattvalói-állami kötelek keretei között bontakozhattak ki mint csoportszervező erők. De a kibontakozást hamarosan elakasztotta, illetve visszaszorította egy harmadik típusú érdekszerveződés, a kiváltságos nemesi rend közösségének, közösségtudatának, a rendi nemzetnek a kialakulása. Szücs Jenőnek, a nemzet valóságos historikumára vonatkozó, több nyelvre lefordított munkái — ahonnan a fenti hármas tagolás is származik — hiányoznak Kučera és általában a szlovák történetírás újromantikus produkcióinak jegyzetapparátusából. (Szücs: 1974, 251. l.) Pedig igen tanulságos konklúziók adódhatnának például a Mináč-féle spekulatív történeti koncepció és a részben ennek ellenhatásaként is jelentkező „újromantikus” szlovák próbálkozások végleteinek olyan elméleti kritikájából, mint amelyet Szücs Jenő — jórészt a magyar történetírás hasonló jellegű tüneteit elemezve — már elvégzett.

Mert szögezzük le: nemcsak a szlovák, román történetírást kísérti meg a harmonikus és diadalmas nemzeti történelem iránti vágyakozás; hasonló tendenciák fel-felbukkannak a magyar és a többi kelet-európai kismemzeti historiográfiákban is. Mindezekből talán mégsem azt a következtetést kellene levonni, amire Györffy György jutott, aki szerint kilátástalan dolog ma tudományos vitát folytatni ezekben az ügyekben, *„hiszen szomszédaink historikusai nemzeti misszió teljesítésére törekednek s történetírásuk eredményeként már eddig is olyan elvárás keletkezett, amellyel tárgyilagos történész ma nem mer szembeszállni, mert nemzetellenesnek nevezik”*. (Györffy: 1982, 302. l.) Mint ahogy az sem tűnik szerencsés konklúziónak, amit Kučera legújabb könyvének előszavában Jan Dekan akadémikus fejtett ki, utalva arra, hogy a források eltérő interpretálása nyomán nemzedéki eltérések jelentkeznek, hogy ő maga sem tud mindenben egyetérteni Kučerával, de végső soron a belső társadalmi igények és elvárások teljesítésére, illetve a külső kihívások leszerelésére hivatkozva helyesli Kučera új merész vállalkozásait: *„A bevezető szerzőjét a történettudomány fejlődése meggyőzte arról, hogy az, amit ifjúsága idején mítosznak vagy legendának tartottak, mindaz a mai régészeti, de matematikai-fizikai ismeretek fényében is egyre inkább ténylegesen bebizonyított történelmi valósággá válik. Haladás? A tudomány győzelme? Feltétlenül az! Csak éppen a mítoszok és mondák eróziója egy darab költészettel tesz bennünket szegényebb.”* (Kučera: 1986. 3—4. l.)

A tudományok, így a történettudomány fejlődését valóban sokszor az új hipotézisek viszik előbbre. Persze csak akkor, ha az adott tudományág módszereinek, fogalmainak korrekt alkalmazásával, a hipotézisek valóságtartalmát minden kétséget kizáróan bizonyítani lehet. Kétségtelen tény, hogy Györffy György fentebb idézett megállapítása a kelet-európai kismemzeti történetírás újra meg újra felmerülő valós dilemmáját fogalmazta meg. Engedhet-e bármely tudományág a maga szakmai tárgyilagosságából, kötelező kritikai szemléletéből pusztán azért, mert tudományon kívüli szempontok miatt látványos és gyors ered-

ményekre van szükség? Használ vagy árt saját nemzete érdekeinek az, aki hipotéziseit kellőképpen nem felülvizsgálva hajlik a társadalmi igényként prezentált külső kívánalmak teljesítésére? Lehet-e egyetlen nemzet szempontjai alapján újraértékelni egy soknemzetiségű ország történelmét (akárcsak olyan érveléssel is, hogy ez csupán egy másik nemzet hasonló — hitünk szerint már rég meghaladott — törekvéseire adott egyfajta válasz)? Anélkül, hogy ezeket a kérdéseket jó előre ne tisztáznák, a történelemszemlélet nemzeti látószöge vésszen beszűkülhet s előfordulhat, hogy a szűk optika már csupán ábrándképek, vágyálmok („mitoszok vagy legendák”) befogadására válik alkalmassá. Ezt a csapdát elkerülni, ezt a dilemmát feloldani csakis a tudományos kritika, a tudományos erkölcs alapkategóriáit tiszteletben tartva lehet. Ámde éppen ezért, és mert nemzeteink múltja — akár tetszik, akár nem — olyanmilyra közös, hogy annak bármiféle utólagos felosztása egyúttal annak megcsonkítását és meghamisítását eredményezné, úgy érezzük, ma sem szabad lemondani a tudományos vita lehetőségéről.

JEGYZETEK

1. Ján Dekan: *Moravia Magna* című könyvéről (magyarul 1980-ban jelent meg) Györffy György készített ismertetést. Ebben egyebek közt ezt írta: „A szlovák nép azonban a dunai szlovének eltűnése után mintegy félezer évvel jelenik meg a szomszédos hegyvidék völgyeiben...” Györffy állítását szlovák részről egyebek közt Richard Marsina cáfolta: *A mai Szlovákia területének betelepüléséről a XI. századtól a XIII. század közepéig*, Történelmi Szemle 1984. 3. sz.
2. Vladimír Mináč a „kis” és „nagy” történelmi elválasztásán alapuló nagyhatású tételét az 1970-ben megjelent *A parázs élesztése* című esszéiben fejtette ki. Magyarul megjelent: Vladimír Mináč: *Összefüggések*, Bratislava, 1980. 121—132. l.
3. *Nové slovo* 1985. 46. sz.
4. A 623—658 közt fennállt Szamo-féle államalakulat helyét egyedül a IX. század második felében készült salzburgi *Conversio* lokalizálja imígyen: „... a frankok dicső királyának Dagobertnek idejében valami Szamónak nevezett szláv Karintiában maradt és annak a népnek vezére lett.” Vö. Püspöki Nagy Péter: *A tények erejével* című vitairatát, New York 1985, Szamo államára nézve: 19—23. l. Zdeněk Klanica: *Počátky slovanského osídlení, našichzemí Praha* 1986.
5. Az etnikai értelmezésű „Sclauonia” „Sclavinia” kifejezések XVI. századi előfordulásáról vö. Székely György: *Gesellschaft und Sprachgebiet in der Städten Ungarns am Ende des Mittelalters*, in: *Annales Universitatis...* Eötvös, Sectio linguistica, V. Budapest 1974, 191—193. l. Székely cikkét Ján Stanislav a központi pozsonyi napilapban üdvözölte, de azonmód hozzátette: „A történelmi anyag világosan beszél. A Sclauonia, Sclavinia, slavonicus stb. kifejezések rendkívül régiek. A történelmi Magyarország kialakulása előtti időkhöz nyúlnak vissza.” J. Stanislav: *Slovensko, Slavonia, Slovina, Pravda* 1976. 05. 25.
6. *Képes Krónika*, Geréb László ford., Budapest 1964, 98. l.
7. „Ezekben a napokban költözött be Hont és Pázmány is, és Szent István királyt a Garam folyónál német szokás szerint karddal övezték fel.” *Chronica Hungarorum*, Horváth János ford. Budapest 1973. 27. l.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ján Dekan: 1980 — Moravia Magna (A Nagymorva Birodalom kora és művészete) Bratislava 1980.
- František Hrušovský: 1939 — Slovenské dejiny, 2. kiad. Bratislava 1939.
- Györffy György: 1977 — István király és műve, Budapest 1977.
Uő: 1982 — Néppé válás Európában és az északi Kárpátokban, A csehszlovák—magyar vegyes bizottság 1981. szeptemberi veszprémi ülésén elhangzott előadás szövege, Kortárs, 1982. 2. sz.
- Kristó Gyula: 1974 — A XI. századi hercegség története Magyarországon Budapest, 1974.
- U. ő. 1985 — Az augsburgi csata, Budapest, 1985.
- Kučera: 1974 — Slovensko po páde Veľkej Moravy (Štúdie o hospodárskom a sociálnom vývine v 9—13. storočí, Bratislava 1974.
Uő: 1977 Nad otázkami našich včasnostredovekých dejín Poznámky k úvahe Petra Ratkoša), Historický časopis, 1977. 1. sz.
Uő.: 1981 — Pater Patriae, Zo starých českých a slovenských dejín, Bratislava 1981.
Uő.: 1985 — Slovensko v dobách stredovekých, Bratislava, 1985.
Uő.: 1986 — Postavy veľkomoravskej histórie, Martin 1986.
- P. Ratkoš: 1976 — O hospodárskom a sociálnom vývoji Slovenska v 9—13. storočí, (Na okraj práce: M. Kučeru: Slovensko po páde Veľkej Moravy), Historický časopis, 1976. 4. sz.
Uő.: 1984 — Kontinuita osídlenia slovanského na Slovensku v 9—11. storočí, in: Slovenský ľud po rozpade veľkomoravskej ríše, Historické štúdie 18/2, Bratislava 1984.
- Szűcs Jenő: 1984 — Nemzet és történelem, Budapest 1984.

